

J. C.

ISTOR BREIZ

EVID AN HOLL

Loreet gand Unvaniez Arvor

(ouz e heul Geriadur an Istor)

4 Real

e ti BREIZ ATAO
8-10, Street Vau St-Germain
ROAZON

Ti-moulerez
RIOU
ROAZON

F. VALLÉE

Essai de Technologie Bretonne

Embannet a-benn breman :

- I.— *Electricité et applications, magnétisme*, Buhez Breiz, 1re année, pp. 26-8.
- II.— *Lanterne à projections et cinéma*, 1922, pp. 90-1.
- III.— *Machine à écrire*, 1922, pp. 224-6.
- IV.— *Bicyclette*, 1922, pp. 250-1.
- V.— *Technologie grammaticale*, 1922, pp. 326-30.
- VI.— *Photographie et applications*, 1923, pp. 466-7.
- VII.— *Géographie*, 1923, pp. 533-5.
- VIII.— *Machine à vapeur, locomotive, turbines*, 1924, pp. 912-3.
- IX.— *Phonographe*, 1924, p. 982.
- X.— *Le Livre et le Journal*, 1924, pp. 1005-6.

Peurskrivet ha dare da voula :

- XI.— *Moteurs à pétrole et aéroplanes*.
- XII.— *Technologie musicale* (LADMIRAUT et F. VALLÉE).
- XIII.— *Technologie philosophique*.
- XIV.— *Choix de mots concernant l'Anthropologie, l'Ethnographie et l'Histoire de la Civilisation*.
- XV.— *Choix de mots concernant l'Astronomie, la Météorologie, la Géologie, la Paléontologie, la Géographie, la Botanique et la Zoologie*.

MEVEN MORDIERN, *Formations bretonnes ou emprunts français*, Buhez Breiz, 1922, pp. 340-6 ; 1923, pp. 718-20, 783-8 ; 1924, pp. 874-7.

ISTOR BREIZ

EVID AN HOLL

Breiz eo hor mamm-vro. He c'harout a dlemp dreist pep tra all er bed hag ober stad eus hon hano a Vreiziz. Evit se e renkomp anaout istor hon Tadou-koz a voe unan eus poblou kaloneka ha brudeta an Europ.

KEVRENN GENTA : KROUIDIGEZ VREIZ

1° BREIZIZ O TIAZEZA HOR BROADELEZ EN ARVORIG

Breiz-Veur (Bro-Zaoz breman) eo bro c'henidik hon Tadou-koz. Eno e vevent kantvedou a oa, pa zigor amzer an Istor. Breiziz a oa Kelted (1). Eur boblad tud e oa, galloudek ha sevenaet, uhela pobl a voe biskoaz.

Evel an holl Gelted e oant kadarn-tre (kalonek-tre). Gounideien akuit e oant, ganto, ouspenn, micheriou en em astennet da vat dre ar vro-holl hag oc'h ober berz (o tont da vad) eus ar gwella. An traou kaer a garent, ar varzoniez, ar zonerez hag an holl ijinou-kaer.

Gwaz a ze, e skeud an dizunvaniez a oa etrezo, e voe argadet an enezenn gand ar Zaozon, eur boblad Varbarez eus an Hanternoz, a zeus a-benn d'hec'h aloubi (d'he laerez), daoust d'hon Tadou-koz da enebi taer dindan renadur brezelourien da viken brudet evel ar roue Arzur, pen-tener Breiziz Bro-Gembre (« Pays de Galles »).

Bet trech'het, e tremenas Breiziz, darn anezo, en Arvorig, — henniez e oa, d'ar mare, hano ar vro-man, — dre m'oa gwell ganto ar maro eged ar sujidigez.

(1) Diwar-benn ar Gelted koz, hor Gourdadou, lenn an « Notennou diwar-benn ar Gelted koz, o Istor hag o sevenadur » gant Meven Mordiern hag Abherve.

Arvorig, pe « ar vro a-hed ar mor » a oa eur rann eus Galia (« Gaule » e galleg). Aloubet e oa bet gand ar Romaned, daoust da Wenediz da stourm kalonek. Dindan yeo ar Romaned he doa kollet he yez keltiek hag he spered-bro. Gwastet e oa bet, goude-ze, gand ar Varbarek ken ez oa aet peuz-dibobl.

Adpoblet e voe, eta, gant Breiziz etre ar V^{er}et hag ar VII^{er} kantved. Breiziz, hon Tadou-koz, eo a rôas d'ez, o tont a Vreiz-Veur d'he folla, he hano a Vreiz, a-unan gand eur vuhez, eur yez hag eur vrôadelez keltiek nevez.

2° PENAOS E VOE SAVET HOR PARREZIOU. HOR ZENT KOZ.

Dre vagadou distag eo e touaras hon Tadou-koz en Arvorig; sevel a rejont, dre ma tigouezent, trevadennou (annezadou-pobl) bihan a zo bet penn-wrizienn ar parreziou hanvet « Plou » (Plounérin, Plounevez, Ploubert, hag all).

Renet e veze alies an drevadennerien gant menec'h; ar re-man a zave manation hanvet « Lann » (Lanmeur, Landivizio, Lanniliz, hag all), hag a zifraoste ar c'hoajou.

Breiz a zo dileurez da vat d'ar venec'h a rôas skoazell vras da beur-groui hor mamm-Vro, korf hag ene.

Eun dlead eo da Vreiziz enori sent an Amzer-se; bet int hag e talc'hont da veza gwella gwarezourien hor Gouenn-dud, dre m'o deus, a-hed o buhez, karet ha skoret Breiz.

E-touez sent ar marevez-se, kenta eskibien Vreiz a zo brudet dreist-holl : sant Malo, sant Samson (Dol), sant Brieg, sant Tual (Landreger), sant Paol a Leon, sant Kaourantin a Gemper.

3° STOURMADOU KENTA AR VRETONED

A-vec'h diazezet en Arvorig, o devoe hon Tadou da zifenn o bro ouz enebourienn dreist-holl ouz o amezeien diouz ar Reter (ar Zav-heol), ar Franked, eur boblad-tud c'hermanek, tadou-koz d'ar Flamanked. Int-i eo o deus rôet o hano d'ar Frans ha d'ar Fransizien.

Sant Judikael, roue an Domnenea (hanternoz Breiz), a ouias o derc'hel e doujans outan.

Eur brezelour kadarn e oa Judikael hag eun den eeun-tre, difennour Breiz ha tad ar beorien.

Suraat a reas ar peoc'h er vro dre zina eur skrid-feur brudet gant Dagobert, roue ar Franked.

Goude-ze, sevenet e gefridi, ez eas da vanac'h. Goude e varo e c'hoarvezas burzudou war e vez, hag e voe hanvet a-unvouez gand ar bobl da unan eus sent paeron Breiz; e c'houel a gouez d'ar 16 a gerzu.

Warok, kont a Wened, a voe, er c'houec'hvet kantved, difennour-meur Breiz; a-hed e vuhez e stourmas ouz ar Franked, o faeza anezo meur a wech hag o'h ober d'ezo douja frankiz ar Vretoned.

4° UNVANIDIGEZ AR VRO

War-dro an navet kantved e welas splann ar Vretoned ez oa red-holl d'ezo en em glevet evid enebi ouz mestaoliou ar Franked.

Koulksoud, Charlez-Veur (« Charlemagne » e galleg) a zeus abenn da aloubi hor Bro; he suja n'hellas ket ober : perc'henn a hano e voe d'ez kentoc'h eget gwir ber'henn, rak biskoaz ne zoublas Breiziz dirag an Impalaer-meur.

Eun nebeut bloaveziou goude e varo, en 818, e reas Morvan e venoz da zishuala Breiz.

Gervel a reas davetan an holl dierned (penrenerien ar Vretoned), hag e voe argaset ganto ar Franked. Nemet, dindan renadur Loeiz Habask (« Louis le Débonnaire »), e teuas an enebourien niverusoc'h c'hoaz.

N'hellas ket an dierned en em voda e koulz, ha gant re vras niver an enebourienn e voe Morvan flastret ha lazet.

Wiomarc'h, eur pennad goude, a yeas iveau da fall eur stourmadenn savet gantan.

EIL KEVRENN : BREIZ KADARN

5° NEVENOE

Doue evelkent a zelle a druez ouz hor Bro hag a venne he savetei. Kas a reas d'ez eur salver : Nevenoe-Veur.

Eun tiern a Vreiz e oa, o karout kenan e vro. Ranket en doa en em lakaat, evel bes-rener, dindan Loeiz Habask, hogen ar wazoniez n'e liammie nemed ouz heman hepken ha, da varo Loeiz Habask, e savas penn da zigabestra Breiz, harpet gand alioù sant Konvoion, abad Redon.

Nevenoe eo a reas kaera taol-kaer hon Istor. Da heul, e teuas da Vreiz brud, frankiz hag eurval e-pad hir-amzer : trech Ballon e voe an taol-kaer dispar-ze.

En 845 e stagas Nevenoe gand an emgann holl-vrudet-se e Ballon, damdost da Redon; trech e voe penn-da-benn a-benn daou zervez ma padas an emgann, hag ec'h argasas diouz ar vro ar Franked faczet-mezus.

Kurunet roue Breiz, e renas gant furnez, kuzuliet bepred gant sant Konvojon.

Mervel a reas o'ch emganna ouz ar Franked a glaske di'haoui o drouiziwez e Ballon. Diwar gontamm (ampoezon) eo e varvas p'edo, goude kaout an trech, o vont da zuja an Neustria (Frans ar chornog).

« Tad ar vamm-Vro » eo bet hanvet Nevenoe, eun hano a vrud dileet mat d'ezan !

6° AR ROUEED WAR-LERC'H NEVENOE

Erispoet a renas war-lerc'h e dad. Dindan e renadur e voe dalc'h et gant Breizid da startaot o frankiz o doa adkavet en emgann-trec'h Ballon.

D'e varo e pignas Salaün (Salomon) war an tron; ar galloudeka eus hor rouanez e voe-hen. Neuze e voe Breiz en he c'haera, reizet m'oa pep tra enni : yez, renerez, stad an dud hag an douarou, hervez giz ha spred hon Tadou, ar Gelted.

Mervel a reas, hen iveau, munret gand eur Frank. Enoret eo evel eur zant.

7° ARGADADEGOU AN NORMANED

Goude maro Salaün e voe Breiz argadet ha gwastet gand an Normaned. Eur gwall-daoi e voe eviti, pa viras outi da zerc'hel da vont war wellaat ha pa belleas diouti he renerezien. Ar re-man a zivroas ha gollas en harlu, pell diouz ar Vro, ar yez hag ar spred keltiek.

En 888, Alan-Veur, douaren (mab-bihan) Salaün, dre eun emgann-trec'h e Kistreberz (« Questembert » e-kichen Gwenod), a argasas anezo. Peoc'h a voe e vro beteg e varo e 907. D'ar c'houlz-se, e'ch adteus an Normaned hag e voe adarre Breiz en argoll. Neuze eo e tivroas'kalz a dud, dreist-holl e-touez ar re uhel evel ez eus bet lavaret.

Eur manac'h eo a dlee kas da benn taol-meur an dieubedigez.

E 936 en em zavas an dudigou diwar ar maez. An abad Yann a Landevenneg a gemeras renadur an emzav-se. Kas a reas kannaded da vro. Gembra de gerc'hat ar prins Alan leshanvet Barvek, douaren Alan-Veur, evit ma teuje da zieubi ar Vro.

Eur brezelour heb e bar oa Alan Varvek ha ker kreny ma chelle mouga eun ourz, war a leverer, ouz e starda a-dro-vriad.

Distrei a reas da Vreiz. Goude douara e Dol, e tismantas armead an Normaned ; e kemeras Naoned hag e rôas en-dro ar peoc'h da Vreiz.

TREDE KEVRENN : BREIZ DISHUAL

8° WARLERC'HIDI ALAN VARVEK

War-lerc'h Alan Varvek e renas e Breiz kalz a zuged. Ha, da genta, prinsest a diegez Roazon :

Konan Dort ;

Jafrez Kenta ;

Alan III, ma voe torret dindanan, e Breiz, an dam-sklaverez (« servage » e galleg) pell bras kent beza torret er broiou all eus ar Europe ;

Konan II, faezet gantan holl enebourien Vreiz, a varvas, e-kreiz e ch'hourdrec'h, diwar gontamm an Norman digalon. Disher e varvas hag e tremenas ar gurunenn, diouz giz ar vro, da bried e c'hoar, Hoel a Gerne.

Alan Fergan a gemeras, kuit a eneberez, lec'h e dad. Heulia brezelioù ar Groaz a eure gant kalz a Vretoned all. Unan eus ar re-man eo a yeas ar c'henta e-barz kér Jerusalem dieubet.

Konan leshanvet « Teo », e vab, a viras ar peoc'h e Breiz a-hed e holl renadenn ; evel an duged all e voe eur barnour gwirion, minihi ar re wasket.

9° BREZEL OUZ AR « PLANTAGENETS »

Maro Konan III a zirollas eur brezel hir.

E verc'h penherez Berta he doa eureujet, dre eil-zimezi, Eudon a Borhoet. Heman a voe anavezet da zug eus a berz e bried.

Eus he dimezi kenta he doa Berta eur mah, Konan, a azgoulennas an dugelez na dleec digouezout d'ezan nemet da varo e vamim. En em zevel a reas ha, gant skoazell Herri « Plantagenet », roue Bro-Zaoz, e tiskaras an dug Eudon.

Deur da zug, e tigemeras Konan betek re levezon (dalc'h) ar Zaozon ; e verc'h penherez a voe roet gantan da bried da Jafrez, mab yaouer (eil) Herri Bro-Zaoz. Ha, dre sempladurez, e plegas da rei gwardoniez an dugelez d'ar roue-ze, e-pad minoriez Konstanza.

Herri Bro-Zaoz a gemeras e dro diwar ze evit gwaska Breiz ; kériou a-bez a voe diskaret gantan. Hogan merzeria a reas ar vro hep he damesaat. Eudon a Borhoet a zavas outan en hano ar Frankiz, hag-a-hed e vuhez a stourmas evit difenn Breiz.

D'an diwez, Konstanza deut d'hee'h oad, e kemeras he fried, Jafrez Bro-Zaoz, renerez ar Vro. Hag ben saoz, ne voe ket eur roue fall. Pevar bloaz e renas.

E vab dalif (garet goude maro e dad) Arzur a oa her da Vreiz a berz e yamm. Maro Richard Kalon-leon, roue Bro-Zaoz, a rôas d'ezan ouspenn rouantelez ar vro-ze.

Arzur a stourmas kalonek evid e wir ouz Yann-hep-douar, breur yaouer e dad.

Edo an trec'h gantan pa voe, dre drubarderez eur Gall, gwerzet d'e contr, Yann-hep-douar, a reas e laza.

10e TIEGEZ DREUX

Ar brimsez Alix, c'hoar da Arzur hag a zigouez ganti herez Vreiz, a rankas eureuji eur prins gall, Per a Dreux, Ieshanvet « Gwall-gloareg » (« Mauclerc » e galleg).

É skeud an dimezi-ze edo roue ar Frans, Filip-August, o c'hortoz ec'h unanje Breiz gant Bro-Chall. Aner e voe d'ezan! Per a Dreux end-euen a enebas meur a wech ouz ar Challaoued; e penn an holl bobl a Vreiz e chouenezas eun trec'h bras e Kastelbriant, hag e peurflastras eun armad a Challaoued o paouez plava war hor Bro.

Eur marc'heg kadarn e oa-hen, nemet n'oa ket start a-walc'h en e venoz na barrek d'e vicher a renier-bro. Ne ouias ket ober gand an trec'h; feuka a reas war eun dro an uhelidi (an noblans) hag ar chloer, ma rankas, an holl o trei kein d'ezan, lezel e gurunenn gand e vab Yann, a oa, en tu-hont da ze, deut da zug da heul maro Alix, e yamm.

Yann, Ieshanvet « ar Rous », a zigollas faziou e dad dre ren gant furnez. Heulfa unan eus brezelioù ar Groaz a eure ha menel pell e bro ar Zav-heol.

Yann II, Arzur II ha Yann III a renas e peoc'h. Dindano e voe Breiz buhezek hag evurus.

11^e BREZEL HEREZ VREIZ

Da varo Yann III e tigouezas brezel-meur Herez Vreiz.

Da hered n'en doa ken Yann III nemet e vreur Yann a Vonfort hag e nitez Janed Penteür, a oa eureujet d'eur prinç gall hanvet Charlez Bleiz.

Tud ar vro a-bez, da lavarout eo an noblans vihan hag ar hobl, dreist-holl e Breiz-Izel, a gerzas dindan banniell Yann a Vonfort.

« Breujou Breiz » a raed eus bodad an teir Urz, an teir Stadad-tud och ober ar Vro : uhelidi (pe noblans) kloer ha trede-urz (bourc'hizien), anezo Mouez ar Vro o tiskleria youl Vreiz.

Trec'h da genta, Yann a voe, goude-ze, prizoniet dre drubarderez e seziz Naoned. Kaset e vot da Bariz war c'hourc'hemienn roue ar Frans, a oa kevredad (en em lakaet a du gant) Charlez Bleiz.

Janed a Flandrez, pried Yann, o welout e oa Bleiz skoret gand ar Challaoued, a c'halvas ar Zaozon d'he skoazia; adstaga her gand ar stourmad a cure, hag, en em zerrat e kér Henbont, e reas d'ar Challaoued sevel ar seziz.

Eus 1341 da 1366 e talc'has ar brezel etre Bleiz ha Monfort, skoaziet an eil gand ar Challaoued, egile gand ar Zaozon.

Yann a Vonfort ha Janed a Flandrez, leshanvet ar Flamm en abeg d'he c'hadarnded, a varvas o-daou. Nemet e talc'has roue Bro-Zaoz da emganna en hano o mab Yann.

Ar Zaozon, lezel gant-se da c'hoari o mistri e Breiz, a reas enni krizderiou euzus, o tont d'o heul krizderiou ken euzus all a-bez ar Challaoued.

Eun taol brudet eo « emgann an Tregont » etre tregont Breizad renet gant Beaumanoir ha tregont Saoz renet gant Bembro. Beaumanoir en doa digoret emgann evit difenn ar goueriad gwali-gaset gant Bembro. Gantant e vanas an trec'h.

D'an diwez e tistroas da Vreiz an dug Yann, deut den-a-dra, evit kemer renadur an armad. Staga a reas gand an enmgann en Alre, an 29 a wengolo 1364.

Eur gourdrec'h e voe evit Breiziz, lazet Charlez Bleiz ha rediet ar Challaoued da anaout frankiz Vreiz dre skrid-feur Gwerand.

12^e YANN IV

Yann IV, ar Choumezer, trec'het gantan Charlez Bleiz hag ar Challaoued, a renas e peoc'h da genta. Nemet, a-benn eur pennad, e savas mesk ha dispac'h e Breiz. An dispac'h erien, skoret gand ar Challaoued ha renet gand ar brezelour brudet Gwesklen, — n'oa ket e garantez-vro hag e lealdeid par d'e gadarnded, — a vœ trec'h d'an dug a rankas diyrôa.

Roue ar Frans, Charlez V, a zavas c'hoant gantan da gemer e dro ens ma oa dispac'h e Breiz evit laerez hor Bro. Evit se e fizias eun armes vras e Gwesklen, a voe digalon a-walc'h evid ober brezel d'e vamm-Vro Vreiz.

E holl genivroiz, heuget outan, e zilezas; sina a rejont eur skrid a Unvaniez ouz an Estren hag e chalybjont an dug en-dro.

Yann IV a zigouezas e Breiz an 3 a viz eost 1379. An holl wirVreiziz a ziredas d'e zaludi, Beteg e enehourez wechall, Janed a Benteür, o rei skouer, a zeuzas da zaouina dirazan. Ankounac'haet ganti, en he c'harantez-vro, he zamallou, ne wele ken e Yann IV nemet salver frankiz ar Vro.

13° YANN V

Yann V, ar Fur, a zeuas war-lerc'h e dad e 1399. Neuze eo e voe Breiz en hec'h uhela. Ar gallouedka eo hag an doujeta eus hon holl zuded.

Yann V a ouias mirout Breiz e peo'ch dre en em glevout gwech gand ar Zaozon, gwech gand ar C'hallaoued.

Evel kevredad ar Zaozon ez eas, goude trec'hi, e Pariz.

Diwezatoc'h e lezas e vreur Arzur a Richmond da zigemerout ar garg a Gonestabl Bro-C'hall hag e kassas eun armead da rei skoazell da Janed Ark, en doa-doujans vrás outi.

Nemet, evit se, ne c'houlas ket meska Breiz er brezel ha ne dorras hini ebet eus an emglevioù a unan Breiz ouz Bro-Zaoz o suraat kenwerz Breiz, unan eus ar re vleuniusa en amzer-ze.

Brava taol-kaer a reas e voe kas skoazell strolled listri-brezel Breiz, a oa kreny kenan d'ar c'houlz-se, da Vreiziz Bro-Gembre, a viras, a drugarez d'ezan, o frankiz dek vloavez hiroc'h.

Dindan Yann V, Breiz a oa doujet a ziavaez-bro, pinvidik ha brudet, an dug a ziwall ar c'henwerz hag a skoazelle ar varzed hag an ijinourien-gaer.

Eus ar c'houlz-se eo e teu d'eomp eur c'halz eus traou-marz hor Bro, hon ilizou kaer, hor maneriu pinvidika.

Heman eo, dreist-holl, marevez Ad'hanedig (« Renaissance » e galleg) a zeraouas ouspenn kant vloaz a-raok an Ad'hanedig e Bro-C'hall.

Yann V a varvas e 1442.

14° AN DIWEZA DUGED

Ren Fransez Kenta (1442-1450) a voe direizet dre an tabud a zavas etrezen hag e vreur Jili Breiz (1449); heman a gavas e varo da heul politikerez gwidreüs Bro-C'hall ha Bro-Zaoz.

Per II, her d'e vreur marvet hep lezel bugale (1450), a gendalc'has gant politikerez fur e dad Yann V.

Arzur a Richmond a voe her goude-ze d'e niz marvet, hen ives, disher e 1457.

Brudeta brezelour e amzer e oa Arzur a Richmond.

Röet en devoa skoazell da roue Bro-C'hall enep d'ar Zaozon, ha kaset da benn kefridi Janed Ark, chomet hanter-chraet. Charles VII n'hellas sevel war dron Bro-C'hall nemet dre skor Arzur ha harp kalonek e Vreiziz.

Evit diskouez e anaoudegez-vat, Charlez a c'houennas digant Richmond ar wazoniez vezus hanvet « gwazoniez-suja » (« hommage-lige » e galleg), bet na'het bepred onz roueed Bro-C'hall gant holl zuded Vreiziz.

Arzur, d'e dro, a lavaras grons na asantje biken mezekaat e Vro dre zaouina dirak roue Bro-C'hall : ne asantas nemet chom kevredad d'ezan.

Fransez II, e niz (1458-1488), eo an diweza eus hon duged, an diweza eus difennourien vrás hor frankiz vrôadel.

A-hed e vuhez en deus stourmet evit Breiz, skoaziet gant Per Landais, e genselliour gouziek, n'heller ket distaga e hano diouz himi e vestr.

Fransez II meur a wech a rôas an trec'h d'ar gwir brôadel. Met, gwaz a ze, da stourm en devoe re alies ouz enebiez an aotrounez vrás, gwerzet muioch'h pe nebeutoc'h da Vro-C'hall.

Trec'het e voe e Saint-Aubin-du-Cormier, damdost da Foujera e 1488 ha lakaet dre heg da zina e Verjer, kérig nes da Sablé (Anjou), ar skrid-feur a rôas taol ar maro da vrôadelez Vreiz. Fransez II a varvas gand an anken er bloaz-se (1488).

15° EURUSTED BREIZ DISHUAL

A-raok pleustri war vuhez Breiz goude ar stagediz ez eo red diskouez peger pinvidik ha pegen eurus e oa Breiz dishual.

Er Grenn-amzer e oa dishenvel Breiz diouz Bro-C'hall ha diouz an darnvuia eus stadow all an Europ. Breiziz a rac gand ar sevenadur keltiek kalz frankoc'h eget himi al Latin.

An dam-sklaverez (« servage ») n'oa ket anezan e Breiz, koulz lavarout, ha kalz dic'harc'h e oa eged e Bro-C'hall. Dizale zoken dre urz an duged e voe kaset da get.

Kouerien Vreiz eta, ha kériz ives, a veve digabestr. Ahred zoken e c'hounezas ar c'hérior frankizou ha diskargou bras a viras, e Breiz, ouz ar c'huminou da gaout tro d'en em glemm evel ma rejont e Bro-C'hall.

Breiz he devon porziou-mor eus an dibab : he merdeidi a genwerze dre ar beb-holl. Dre emglevioù a genwerz ez oa unanet outz ar pep brasa eus ar pobloù sevenaet ; dre eul lizer-kemennadurez ar Pab en devoa zoken digoret d'ez i moriou ar Zav-heol.

Da goulz ar Grenn-amzer e veze labouret en hor Bro war ar pallennou, al lien, ar seiz, hag all. War-dro 1483 e voe savet enni tiez-moulerez Breiziz, gounideien ouziek, a gase neuze ed d'ar broiou all hag a bleustre war ar maga-loened.

Evit kement a zell ouz ar skianchou hag an ijinou-kaer, ne choment tammo war-lerc'h ar pobloù all. E Breiz e kaved neuze skolion oïch ober berz ha darempredet gant skolidi e-leiz.

Renet mat gant he duged a veze skoaziet gand ar Breujou a labouras dalc'h-mat hervez ar garantez-vro hag ar furnez, Breiz dishual a zeus da veza eur vro ker sevenaet ha ken eurus ma c'helle unan eus hon danevillourien a veve e marevez an duged, skriva ar c'homzou-man :

« Ker pinvidik e oa Breiz ma n'oa parrezig na gaved enni kult a listri arc'hant. » (Alan Bouchard.)

PEVAR KEVRENN : BREIZ OC'H EN EM REN HEC'H-UNAN

16° ANNA A VREIZ

Pa varvas Fransez II (1488) e vez'h Anna n'he devoa nemet daouzek vloaz. Daoust da ze en em lakeas kalonek e penn ar stourmerien, hag an evrav he devoe da bellaot ar C'hallaoued.

Met, gwaz a ze d'ezi, ar re-man dre denna o mad eus an dizunvaniez a zavas etre Anna hag he gward, ar marechal Rieux, a c'hellias distrei da Vreiz.

Hep diskleria brezel, e kemerjont dre eun taol-trubarderez kér an Naoned (1490).

Anna, kalonek bepred ha feal d'he c'harg a zifennourez ar Frankiz, a glaskas stourm adarre. Trec'het dre re vrás niver hec'h enebourien, sezizet e Roazon, e rankas plega, hag, evit mirout na vije peurrivinet Breiz, asanti kemerouet roue Bro-C'hall da bried.

Anna a Vreiz a zimezas da genta gant Charles VIII ha, diwezatoc'h, gant her heman, Loeiz XII.

A-hed he buhez e reas eus he gwella evit derc'hel d'emp hor frankiz, ha kement a skiant-poell a lakae en hec'h oberou m'he dije kaset da vad he mennad anez dislealde ar C'hallaoued, aet enep d'o ger.

He merc'h Klaodina a zimezas gant he c'henderv Fransez Kenta a Vro-C'hall a beure'hreas ar stagedigez.

Ar stagedigez-man n'oa ket eur stagedigez klok an hini e oa; eun eingeo e oa kentoc'h, ha n'en doa bet asant ar Breujou, bodet e Gwened, nemet goude breujadegou kalonek ha war-lerc'h eur marc'had divizet-piz.

Eur skrid-feur a voe sinet gand an diou vrôad e 1532 e « Plessis-Macé » tost da « Angers ». Bro-C'hall a reas le da lezel he frankizion gant Breiz. Setu aman divizou penna ar skrid-feur, hag a zo da veza anavezet mat gant pep Breizad :

1° Tailh ebet ne vezoo savet e Breiz nemet dre aotre ar Breujou.

2° Lod eus an tailhou a dalvezo evit Breiz hepken.

3° Lez-varn-uhel Vreiz a gendalc'ho da veza holl-c'halloudek.

4° Breiziz a c'hello tremen e Breiz o holl amzer soudard.

5° Ar c'hangou a-bouez e Breiz a vezoo rôet da Vreiziz.

Ouspenn, lezennou-diazez ar Vro n'hellenet beza nevezet nemet dre c'hrad-vat, dré aotre ar Breujou, n'oa nemeto a gement o dije galloud evit se.

Hon Tadou a zaic'h e d'ar Frankiz a rae o nerz, hag a ouic he difenn.

17° AR C'HANTVEDOU KENTA GOUDE AR STAGEDIGEZ (1532-1675)

War-lerc'h ar stagedigez e voe torret an emglevioù a genwerz a unane Breiz ouz Bro-Zaoz, ma oa deut d'o heul pinvidigez ar Vro.

Torret an emglevioù en em lakeas ar Zaozon rak-tal da laerez hol listri ha da breizata parrezioù an Arvor.

Dre veza stag ouz Bro-C'hall he devoe Breiz da c'houzant gwall-reuz ar brezelioù a Relijion, e vije bet, anez, diwallet diouto, hep mar, rak biskoaz n'oa bet barrek ar brotestanted en hor Bro.

Da heul Merkeur, renier ar « Re-Unanet », pried eun itron eus kerentiad Janed a Benteur, kalz a Vreiziz en em zavas hag a glaskas adchounit o frankiz vrôadel.

Goude meur a c'hounid, Merkeur trec'het a voe red-mat d'ezan plega da Herri IV e 1508.

War-lerc'h brezel ar Re-Unanet Breiz en em welas rivinet; dismantret e oa ar c'hériou hag ar maeziou diboblet; ar bleizi, hervez ar brud, a zeue beteg en tiez da daga ar vulgale.

Herri IV en devoe ar skiant-vat da lezel kabestr gand ar Breujou. Ar re-man, dre o renadur poellek ha fur, a zigasas hebdalé eun tammig peoc'h hag evurusted dre ar Vro.

Padout a reas an evrav-man keit ha ma toujas roueed Bro-C'hall divizou an emgleo gract e 1532.

18° STOURMAD AR PAPER AROUEZIET

Loeiz XIV a dilee mont diwar ar roudenn fur ha leal a oa bet heuliet betek-hen.

Bro-C'hall he devoa tennet warni dieou bras. He roue, o terri Lezenn-diazez stagedigez Breiz ha Bro-C'hall, a vennas samma gwirion nevez poumer war hor Bro. Feal d'o dlead, ar Breujou a nac'has rei o atreadur.

Ar roue a glaskas tremen ebiou. Roazoniz en em zavas enep d'ar gouarnour, hag an holl e Breiz a heuliañ o skouer dizale (1675).

Stourmad ar « Bonedou ruz » pe ar « Paper aroueziet » eo bet hanvet ar stourmadeg-man : eun doare kriz ha disleal a voe kavet evit he mouga.

A viliadou e voe krouget Breiziz dre urz ar gouarnour, an dug a Chaulin; meur a barrez a voe dismantret, o ilizou diskaret hag ar c'hléier kaset d'an teuz; tiez eur c'horn eus kér Roazon a voe talet d'an traon a-rez douar !

Euzus eo lenn al lizeriou a skrivas an itron a « Sévigné » (1) d'he merc'h diwar-benn poaniou Breiz. Ne gave netra fentusoc'h eget gwelout staga hor c'henvreudeur ouz ar groug.

Moustra ker kriz-se ar stourmadeg en doa revinet hor paour kaez Breiz.

19° ENEBADEG

Koulskoude ar Breujou dre vera a zoare madou ar Vro a oa deut a-benn da zigas e Breiz ar peoc'h hag an evurusted, pa zayas tabud adarre e 1720.

Fulup Orleans, karget da ren ar rouantelez e lec'h Loeiz XV na oa neuze nemet pemp bloaz, a gasas da Vreiz evel gouarnour ar marechal a « Vontesquiou », den diouziek, diroll ha garo, a enebas raktal ouz ar Breujou.

O divoda a reas alies o kas d'an harlu pe d'ar prizon meur a hini eus an izili anezzo. Klask a reas zoken an tu da laerez digant Breiz hec'h holl frankizou.

Holl dudjentil ar Breujou a zinas ar « Skrid-emgleo evit difenn gwiriou Breiz ». Dre ar skrid-man e vired frankizou ar Vro hep mont tamm ebet ouz mestroniez ar Rener Fulup Orleans, en doa neuze d'en em ziwall diouz kavailhad prisned gall hanvet « kavaillad Cellamare ».

Ar Spagnoled o doa graet neuz da rei skoazzell da Vreiz. A-wale'n e voe evit gallout teurle war ar re-man ar c'hastiz dleet da brinsed Bro-Chall. Ar pevar stourmer kaloneka, Pontkalek, Talhouet, Montloeiz ha Kouedik a voe bac'het, barnet d'ar maro ha dibennet e Naoned, ar 26 a viz meurz 1720.

O maro ne vœ ket difrouez. Gounezet ganti ar gwir da ren he madou (1734), Breiz a gavas adarre eun eürusted wirion, evel m'her c'have pep tro ma veze lezat ar Breujou da c'houarn ar Vro hervez ar giziou hag ar mennadou brôadel.

E-pad renadur an dug a Aiguillon e savas freuz adarre. La Chalotais a zifennas kalonek gwiriou Breiz hag e chomas an trech gand al Lez-varn uhel.

E 1788 e voe eur stourmadeg all hag a drôas mat evit Breiz, eur pennad da vihana. Met, siouaz, evid ar wech kenta abaoe 1532, an dizunvaniez en em zilas er Breujou : daoust da eneberez an dud a iliz uhela

hag an Noblans, feal da lezennou-diazez ar Vro, an « Trede-stad » a gasas kannaded da Vreujou Bro-Chall e 1789.

Ar re-man a vevezas gwiriou Breiz e nozvez ar 4 a viz eost 1789, o tivizout, koulskoudé, o devoa ezomm eus aotreadur ar Breujou evit gallout ober kement-se hervez ar reiz.

Hogen ar Breujou n'int ket bet bodet abaoe, ha, dre-ze, beteg hizio n'en deus gallet den aotren oberou ar gannaded-se o deus gwerzet hór frankizou hep kaout aotreadur d'hen ober.

PEMPET KEVRENN : BREIZ SUJET

20° BREIZ HAG AN DISPAC'H

E-pad an Dispac'h, eun niver bras a Vreiz en em glevas evit difenn, war eun dro, o Frankiz hag o Feiz. Er penn kenta eus ar re a venne adc'hounit da Vreiz he frankiz e tleer lakaat eun dijentil a Vreiz, La Rouërie.

Mar dint bet difenourien ar Roue, ar chouanted a zo bet dreist-holl mirourien gwiriou Breiz ha gwiriou an Iliz.

Stourm a rejont e-pad meur a vloavez, bleniet gant tud kalonek evel Kadoudal, Legris, Boishardy, hag all,

An impalaer, mar rentas ar peoc'h d'an Iliz, a nac'has ouz Breiz he frankizou hag he gwiriou.

21° BREIZ EUS 1815 DA 1870

Ar Roulez, adnevezet e 1815 hag a dlee ker bras anaoudegez da Vreiz, a voe dic'hrad outo. Netra ne voe graet evit gwellaat stad hor Bro.

Netra kennebeut evit kreski an deskadurez hag an urz-vat.

Biskoaz dindan aotrouniez Bro-Chall ne oa bet an emskiant vrôadel e Breiz ken dare da veza mouget.

Koulskoude Breiz n'oa ket deut eviti c'hoaz pred ar maro. Tud a galon a reas le da entana ar c'halonou, da zihun ar spered keltiek.

Eus 1820 da 1870 tud gouiziek evel Ar Gonideg, Reizer ar brezoneg, La Villemarqué, dastumer ar Barzas Breiz, levr-dourn ar holl wir-Vreiziz; Franzez an Uhel, barz-aozer ar Bepred Breizad; Brizeuk kanmeuler Mari ha Breiziz ha telenner Telenn Arvor; La Borderie, tad Istor Breiz, a adnevezas ar spered breizek.

Ar re-man a oa bodet, evid an darnvia, er Vreuriez Vreiz (Association Bretonne).

(1) Evel ma lavar mat-tre Ivonig Picard en e werz kaer *Ar Bonedou*
rus 2

« He meulit mar karit. Diouti me 'n em zistro.
» An hini am zamall karout a ra e vro ?
» Paotred ar Bonedou a varvas merzerien ;
» Ne doum 'vid o lakat e-mesh ar bec'herien. »

E-pad brezel 1870 Breiz a rōas eun harp a bouez da Vro-C'hall. Soudarded ha merdeidi Breiz a greskas c'hoaz neuze o brud diwarvel.

22° BREIZ EUS 1870 DA 1914

E-doug ar bloaveziou hir-man Breiziz o deus kendalc'het da skoazella Bro-C'hall dre rei d'eziz he gwella merdeidi, hag an darn-vuia eus he soudarded evid an inizi.

Doanis eo gwelet na vez ket diskouezet d'eziz brasoc'h anaoudegez, dre rei digor er skoliou, ha pa na ve ken, d'ar brezoneg ha da Istor Breiz.

Re allies c'hoaz e vez disprizet ar brezoneg, ya pa na vez ket goapaet! gand ar re-ze zoken a dilefe ober pep tra d'her mirout. Daoust ha n'eo ket serret atao doriou ar skoliou outan ?

Ouspenn, Breiz hag a diefe dre he lec'hadir dispar hag ar pinvidigeziou kuzet dindan he douar, beza unan eus pinvidika broiou an Europ, a renk chom en eur stad reuzeudik gand ar c'hreizennerz re striz a harz ouz neb a vennfe mont war raok.

Hervez komz eur Breizad hag a anavez mat skiant ar Binydigez : « Breiz, mar n'eo ket eur vro wastet, a zo, da vihana, eur vro wasket ». .

C'HOUEC'HVET KEVRENN : AN EMZAV

23° BREIZ O TIHUNI

Abaoe eun nebeut bloaveziou e poanier da vat evit kas da benn mennadou-meur ar Vro.

Kevredigeziou evel « Unvaniez Arvor », « Kevredigez Vreiz », « Engleo ar Bleun-brug », « Yaouankiz Vreiz » gant he c'helaouenn galonek « Breiz Atao », a stourm start evit bevaat spered ar Vro. Dlead kement Breizad a gar e vro eo lakaat e hano war rollou unan pe unan eus ar c'hevredigeziou-man, hini an dud yaouank eo rei o hini da « Yaouankiz Vreiz », evit rei eun harp talyoudus da binvidikaat ha da gas war-raok Breiz, hor Bro garet.

24° BREZEL AR BLOAZ 1914

E-pad ar brezel bras Breiziz o deus, eur wech adarre, graet o dlead ha miuoc'h zoken eged o dlead.

Bet int en holl lec'hioù falla, gwallas, e Charleroi, war an Yser, er Marn, e Verdun.

An Alamaned o-unan o deus anzavet dirag an holl kadarned-dreist Breiziz.

Ar marechal Foch, a anavez mat Breiziz evit beza en o zouez e Breiz ha war an tachenou-emgann, en deus, hen ives, rōet testeni eus o nerz-kalon didrec'hus.

25° AMZER-DA-ZONT BREIZ

Echu eo ar brezel. Graet eo bet evit *horfa ar Gwir* ha *Frankiz ar Brôadelesioù*.

Eul lec'h a diele beza er bed evit Breiz, ha d'eomp-ni eo d'e verka.

Breiz ne c'houenn ket hor gwad diganeomp, goulen start a ra avat hon nerz-kalon hag hor c'harantez frouezus.

Hano a zo bet eus eur mennad-lezenn dismegansus evid hon enor. Tud er mare-man e karg a garfe lemel Breiz diwar gartenn ar bed, pe da vihana, he lodenni hag he disteraat.

N'hellomp ket gouzany tra ken disleal. Breiz, arabad hen ankou, nac'haat, n'eo ket eur rann-vro eo hepken, ganet dre youl froudennus mab-den; eur vrôad eo savet gant hon Tadou, hag a zo het glebiet gand o gwad.

Breiz a zo d'eomp-ni; hon herez vrudek eo, evel sakr e tie beza evidomp; hag hon dlead eo mirout na ve rannet ha labezet ha lazet enni ar spered brôadel.

Deskomp ha skignomp hec'h Istor hag he Yez. Bezet stad ennomp o komz brezoneg; lakomp hon holl boan da ziski e lenn hag e skriva ha d'e ziski ives d'hor bugale.

Roomp d'hor bugale hanouï sent Breiz, dougomp gant lorc'h an hano a Vreizad, chomomp unanet kenetrezomp. Na zileomp ket hor Bro pe, mar bez red d'eomp he c'huitaat, distroomp daveti pa c'hellimp ha bezomp feal d'ezzi.

Hon Tadou, e-pad meur a gantved, o deus diwaller Breiz dre an armou. Ni, evit gwellaat he stad, a diele ober gant kement a zo aotreet en amzer-man.

Savomp doareou nevez da binvidikaat ar Vro, greomp hor gwella evit kreski bepred buhez Breiz. Lakomp da dalvezout ar c'henwerz breizad; dispignomp e Breiz an arc'hant gounezet e Breiz.

Evel-se e kerzimp war-zu an Amzer-da-zont, hep nac'h netra eus hon amzer dremenet, hag e tiskouezimp hor skiant, hor furnez hag hor c'harantez-vro.

Hon Tadou a c'hede distro Arzur, dieuber diouganet d'hor Gouenn. Na c'hedomp ken Arzur hep pleustri hon-unan : digoromp an hent d'ezan.

GERIADUR AN ISTOR

(Technologie historique)

Istor ar Broiou hag Istor ar Sevenadurez

(Histoire politique et Histoire de la Civilisation)

Abréviations *berraduriou* : g. *gourel* masculin; gg. *gioregel* féminin;
unan singulier; *lies* pluriel; v. verbe.

I. — PENC'HERIOU. — Termes généraux.

a) **an istor** g., **an danevelliouriez** gg. l'histoire, la science historique; **istorier, istorer, danevelliour** historien; **istorek** historique; **istoregez** gg. historicité; **gwirion** vérifique; **diwirion** non vérifique; **untuek** partial; **unteuez** gg. partialité; **dizuntuek, nep-tu, nep-tuek** impartial; **Envoradur** g. Mémorial (**Envoradur Santez-Helena** Mémorial de Sainte-Hélène); **envoriou, envoradou, envorenrou** Mémoires, Souvenirs; **envorour, envorénour** auteur de Mémoires, de Souvenirs; **envorouriez** gg. le genre Mémoire; **buhezskrid** g. biographie; **buhezskrivour** biographe; **buhezskrivouriez** gg. le genre Biographie; **brud** g. chronique; **danevellou bloaziek** gg. lies, annales; **istor-meur** g., **danevelli-veur** gg. histoire générale; **danevelli-veur ar bed** histoire universelle.

b) **amzeroniez** gg. chronologie; **taolenn-amzeroniez** gg. tableau chronologique; **amzeria, bloaza, deizia** dater (suivant la nuance); **amzeriad, bloaziad, deiziad** date; **kamm-amzeria** g. acte de commettre un anachronisme, v. commettre un anachronisme; **kamm-amzeriad, kamm-amzeriadur** anachronisme; **kempred, kenoad, kevoad, kevoadek** contemporain (adj.); **kempredad, liester -daded, -didi, -diz** contemporain (subs.); **kempredelez** gg. contemporanéité; **kempredaduriou, darvoudou kempred** g. lies, synchronismes; **amzervez** gg., **oadvez** g., **marevez** g. durée d'un âge, époque; **rann-amzer, rann-oad** gg. époque, période; **oadveziad** homme qui a vécu à un âge (**oadvezidi an arem** les hommes de l'âge du bronze); **amzervez, oadvez kristen** ère chrétienne.

tienne; **kent, goude** H. S. avant, après J.-C.; **e grez, e gre** au temps de (krenn-vrezoneg, gwenedeg); **kantved** g. siècle; **kantvedad** g. plein un siècle de; **kantvedvez** g. durée d'un siècle; **kantvedel** séculaire; **kantvloaz** âgé de cent ans; **kantvloaziek** centennal, qui arrive tous les cent ans; **milved** g. millénaire (subs.); **milvedel** millénaire (adj.); **milvloaz** âgé de mille ans; **milvloaziek** qui revient tous les mille ans; **kantvloaziad**, **milvloaziad** centenaire, être âgé de mille ans (subs.).

k) rannadou amzeroniel an istor gg. lies, les divisions chronologiques de l'histoire; **ragistor** préhistoire; **kentistor** protohistoire; **henistor** histoire ancienne; **ragistorvez** période préhistorique; **istorvez** période historique; **hen-amzervez ar maen**, **hen-varevez ar maen**, **amzervez an armou hag ar binvio maen benet a-skolpadou** époque paléolithique, époque des armes et outils de pierre éclatée; **nevez-amzervez ar maen**, **amzervez an armou hag ar binvio maen lufrer** époque néolithique, époque des armes et outils de pierre polie; **chelleel chelléen**; **acheuleel** acheuléen; **mousteriel** moustérien; **solutreel** solutréen; **magdaleniel** magdalénien; **ondvez ar chouevr, an arem, an houarn** âge du cuivre, du bronze, du fer; **Hen-amzer** Antiquité (période de l'histoire); **hen-amzerel**, **hen-amzeriat** qui appartient à l'Antiquité; **Hen-amzeriz, -idi** les Anciens; **Krenn-amzer** Moyen-Age; **Krenn-amzeriz, -idi** les gens du Moyen-Age; **an Amzer-vreman** l'époque moderne; **Hon-amzer** l'époque contemporaine; **Hon-amzeriz, Hon-amzeridi** les hommes de notre époque; **hended, kozded** gg. antiquité, ancienneté; **hender, kozder** g. antiquité, ancienneté (moins abstrait); **an Henderiou judaek** les Antiquités juives (sellout izeloc'h III, a, ar ger brezonek o trei « antiquité, objet antique »).

d) an darvoudou g. lies, **an darvezadennou**, **ar c'hoarvezadennou** g. lies, les événements; **ar ragdarvoudou** les événements antérieurs (à un fait cité); **ar ragvuhez** gg. unan, les antécédents (d'un homme, d'un peuple); **an traou brasa, an darvoudou pouezusa, an darvoudou penna**, **ar penzavroudou** les événements les plus importants; **c'hoarvezout, darvezout, degouezout, beza** (**kemerout lec'h, tremen**, doareou-lavar gallek), arriver, avoir lieu, se passer, **an danevell** gg. le récit; **an dezrevell** gg. l'énumération; **an danevell dre ar munud** le récit détaillé; **eun damskeud une esquisse**; **rakselladennou** gg. lies, prologomènes; **kent-skrid, raglavar** g. préface, prologue; **digoradur** g. introduction; **klozadur** g. conclusion; **notennou** gg. lies, notes; **stagadennou** gg. appendices; **taolenou** gg. lies, tables; **meneger** g. index; **danevelli, dezrevell** raconter; **meneg, kel** g. mention; **menegi, ober meneg eus**, **ober kel eus** mentionner; **beza ano eus** être question de; **kounaat, degas koun eus, degas da goun rappeler**; **lakaat da anaout** faire connaître; **embann, bruda, spisa** (Gwened) publier, proclamer; **meurekaat, hollvruda** glorifier; **meuli, kanmeuli** louer, célébrer; **tevel war** passer sous silence; **taoleni, skeudenni** décrire, dépeindre, représenter; **lakaat**

e kemm, e-skoaz, kenver-ha-kenver, kenveria, keverata comparer; **lakaat par, kerkouls, kement, keit, kevatal, égaler**; **henvelekaat, hevelebekaat** assimiler; **beza leal, nep-tu, nep-tuek** être impartial; **beza leal e-kenver** être juste envers; **kaout abeg** en trouver à redire à; **rebech, tamall g., karez gg.** (ger a Wened, Kembr. *cerydd*), **tamalladur g., tamalladenn gg.** reproche, blâme, accusation; **karezi, rebechat** (ouz, da), **tamall (eun torfed da U. B.)** reprocher, blâmer, accuser (quelqu'un d'un crime); **gwall-vruda, dua, drouk-prezeg** (actif) calomnier; **didamallout, digarezi** excuser; **gwenna, gwalc'hi** excuser, absoudre; **lubani (da), loavi, tostenni** flatter; **trei, kemma** changer, modifier; **kamm-liva, treuz-liva** altérer (un récit, les faits); **lakaat, teuel war, tamall da attribuer**; **barn, desvarn** juger; **burutellat** critiquer; **burutel-lerez g.** critique, esprit critique; **diforc'ha, didouzeia, digemeska** séparer, démêler; **drouk-kemerout, kamm-gemerout, kemmeska**, **touezia** confondre; **meiza, poella, intentout, klevout** comprendre; **diskleria** expliquer, interpréter; **sellout piz ouz, studia piz** examiner; **enkask, imbourc'hi** rechercher; **sevel, aozza, kenaiza, terka** composer; **ar c'henaoza la composition**; **ar skriva** la mise par écrit, la rédaction; **displega relater**; **displegadenn gg., displegadur g.**, **danevelladur g.** narration; **doare-skriva** g. style; **lavaredou, lavaradennou** dires, propos, affirmations; **adlavaradennou** gg. lies, redites; **selledou** considérations; **rat, ratoz** gg. intention; **dezo** dessein; **pal** but; **kloza** conclure, terminer; **dastum diwar** conclure de; **kemerout da wir eun danevell** admettre l'authenticité d'un récit; **lakaat, lakaat da wir, martezeu** supposer; **martezeou** g. lies, suppositions; **goulakaduriou** g. lies, hypothèses; **arvarek, arvarus, diasur** douteux, peu sûr; **diarvar, divar-teze, sur, asur**, certain, sûr, assuré; **diarvarelez, surentez** gg. certitude; **diogelded (spered)** gg. assurance; **anat** évident; **anadurez** gg. évidence; **gwirhenvelde** gg. (la) vraisemblance; **gwirhenvelde** g. lies, des vraisemblances.

II. — SKIANTOU-HARPA AN ISTOR. — *Les Sciences auxiliaires de l'Histoire.*

An douarouriez gg. la géologie (**douarour** géologue); **an douaroniez** gg. la géographie (**douaroniour** géographe); **an denoneiz** l'anthropologie; **an dudoniez** l'ethnographie; **ar yezoniez** la linguistique; **ar gevredadouriez** la sociologie; **an hendraouriez, hendraezouriez, heno-niez** l'archéologie (**hendraezour**, **hendraour**, **heno-nieur** archéologue; **hendedour** antiquaire); **an enskrivadouriez** l'épigraphie; **an henskridoniez** la paléographie; **keltiegouriez** céltologie (**keltiegour** céltologue); **ejipsianouriez, ejiptadouriez, ejiptegouriez** égyptologie; **assiranouriez**, **hag all, assyriologie; Islamouriez** Islamologie, etc.

III. — MAMMENNOU AN ISTOR. — *Les sources de l'Histoire.*

a) oberiaduriou **an ijinerez** g. lies, les produits de l'industrie; **ar savaduriou** g. lies, les monuments; **an traezou-envor** les souvenirs (objets); **an hendraezou** les antiquités (objets); **ar medalennou, ar peziou-moneiz** les médailles, les pièces de monnaies; **ar skridou** les textes, les écrits; **an enskrivaduriou** g. lies, les inscriptions; **al levriou** les livres; **oberennou al lennegez** les œuvres littéraires; **al liziri** la correspondance; **an diellou, an teuliou** les actes, chartes, titres; **diellou ar Stad** les actes publics; **diellou an dud** les actes privés; **an hengouniou, an henlavariou** les traditions.

b) **klask, enklask** g., **imbourc'h** g., liester **imbourc'hou**, recherche, enquête; **klask, enkask, imbourc'h** i rechercher, enquêter; **furcha** fouiller; **furchadennou** gg. lies, fouilles; **kavadenn** gg. trouvaille, découverte; **kavadenni** trouver, découvrir; **dizouara** exhumer; **degas d'ar goulou** ramener à la lumière; **lakaat da anaout, rei da anaout** faire connaître; **lenn, delenn** lire, déchiffrer; **lennadenn** gg., **lennadur** g. (suivant sens) lecture); **(de)lennidigez** gg. déchiffrement de; **trei traduire; troïdigez** gg. traduction; **dastum** recueillir; **renka, renkata, kevrennata** ranger, classer; **al labour-kevrennata** le travail de classement; **studia étudier; piz, piz-ha-piz** attentivement, très soigneusement; **dre hir-studia** à force d'étudier; **dastumadur** g. collection; **mirdi** g. musée; **dielldi** g. archives; **diellevr** g. cartulaire; **leordi** g., **levraoueg** gg. bibliothèque; **dilevr, diskrid** sans livre, sans texte; **dienskrivadur** anépigraphe.

k) **ar skritur** g. l'écriture; **ar skritur-skeudennaoi, ar skritur-menoziou, ar skriva dre skeudennou** l'écriture idéographique; **arouezia** représenter au moyen d'un signe; **aroueziou-skeudennaoi** idéogramme; **arouezlun** g. hiéroglyphe (kembaeg); **arouezlunel, arouezlunek** hiéroglyphe; **skritur-skeudennaoi an Ejipt** l'écriture hiéroglyphique égyptienne; **ar skritur belegel, gwerinel** l'écriture hiératique, démotique; **gennhenvel** cunéiforme; **ar skritur dre lizerennou, ar skritur lizerennel, ar skriva soniou** l'écriture alphabétique, phonétique; **al lizerenneg** gg. l'alphabet; **ar skritur meurlizerennek** l'écriture onciale; **ar skritur-red** l'écriture cursive; **ar skritur gotek** l'écriture gothique; **talvezout kement ha, talvezout da lavarout, talvezout** signifier, vouloir dire; **talvoudegez** gg., **ster** g. sens, signification; **engravi** graver; **kraf** g. style; **engravouer** burin; **kizella** sculpter; **louc'ha** imprimer (en creux dans une substance molle); **louc'haduriou** g. lies, les impressions ainsi obtenues; **tresa, roudenna, linenna** dessiner, tracer; **diverka** effacer; **taolen-nouigou, tablezennou** (penn koaret, pri) gg. lies, tablettes de bois enduit de cire, d'argile; **paper broenn-Ejipt, papurus** papyrus; **broenn-Ejipt, broenn-paper**, papyrus (plante); **roll** g. rouleau, volume; **stroll** g. codex; **parch, parich** parchemin; **paper-lin, paper-kouarc'h, paper koton**, papier de lin, de chanvre, de coton; **pluenn** gg. plume; **liou-**

skriva, liou-du g. encre; **lioudua** encrer; **enliva** enluminer; **enliverez** g. art, pratique de l'enluminure; **enlivadur** g. (une) enluminure; **garakeudenn** gg. miniature; **dournskrid, levr skitur-dourn** g. manuscrit; **henziskleriadur** g. scholie; **kenveriadur-geriou** g. gloss; **faziou**, manku erreurs; **divankaduriou** g. lies, corrections; **ar vamm-skrid, ar penskrid** l'original; **an adskrid, an oïl-skrid** la copie; **adskriva, eiskriva** copier, copie; **adskriva diwar U. B.** copier quelqu'un; **adlavareut, lavarenni (diwar)** citer, faire une citation; **adlavarenn, lavarenn, arroudennad (diwar)** citation.

IV. — AR VRO. — *Le Pays.*

a) **brôad-douar** gg., liester **brôadou-douar** région naturelle; **-bro, brôel** du pays, indigène (adj.); **bro, brôad**, liester **broiz, broidi** habitant du pays, indigène (subs.); **henvroïz** aborigènes; **bro, kenvro, kenvrôad**, liester **broiz, kenvroiz, kenvrôidi** compatriote, concitoyen; **brôa, brôela** rendre, devenir indigène, acclimater, s'accimuler; **brôelerez, brôeladur** g., **brôelidigez** gg. acclimatation, acclimatement; **divrôa, divrôadenni** sortir du pays, s'expatrier, s'exiler, émigrer; **divrôa, ermaezia (marc'hadourez)** exporter; **divrôad**, liester **divrôidi** exilé, étranger; **divrôer** émigrant; **estren, diavêzïad, diavezour** (**krenn-vrezoneg**), **erméziad** liester **estreden, diavêzidi, diavezourien, ermézidi** étranger (subs.); **estren, a-ziavêz-vro, arall-bro** (Gwened) étranger (adj.); **a-bell-vro** exotique; **bedad, hollvedad** cosmopolite; **divrôadenn, divrôadeg** gg., **divrôerez** g. émigration; **embrôa** immigrer; **embrôad, embrôer**, liester **embrôidi, embrôerien** immigrant, colon; **embrôadenn, embrôade** gg., **embrôerez** g. immigration; **advrôadenn, trevadenn** gg. colonie; **trevadennad** gg. personnel d'une colonie; **trevadenni** coloniser; **trevadennerez** g. colonisation; **pobla, tuda; diboba, diduda** peupler, dépeupler; **poblet, tudet -stank, -distant, -rouez** à population dense, clairsemée; **poblans** gg. population; **poblidigez** gg., **poblerez** g. peuplement; **poblus** favorable au peuplement; **dibobius** défavorable.

b) **rannvro** région; **rannvrôel** régional, régionaliste; **rannvrôelour** (un) régionaliste; **rannvrôeloriez, rannvrôelez** gg. régionalisme; **rannadou ar vro** les divisions territoriales; **tachennooui** cadastrer, tachen-noaudur g., **taolenn-zouarou** gg. cadastre; **perc'hennadennou** gg. lies, possessions; **domaniou** g. lies domaines; **piaoua, perc'henna, keout en e gerz** posséder.

k) **rannadou-bro an Hen-amzer** divisions territoriales de l'Antiquité; **faraonelez** gg. pharaonie; **impalaerded, impalaeriez** gg. empire; **satrapiez, satrapelez** satrapie; **turaniez, turanelez** tyrannie; **provins** g. province; **pagus, pou pagus**.

d) **rannadou-bro ar Grenn-amzer** divisions territoriales du Moyen-Age; **rann** gg. parcelle, villa (Bretagne Armorique); **kemenez, kemene** gg. division territoriale en Bretagne; **kouamanant** gg. (ha g.) tenue; **dalc'h** g. fief; **pendalc'h** fief dominant; **dalc'h-izel** fief servant; **dalc'h izela** arrière-sief; **dalc'h-roue, douar-roue** g. fief qui relève du roi; **dalc'h aotrou, douar aotrou** fief qu'on tient d'un seigneur particulier; **douar nobl** terre noble; **douar bilen rôture**; **baroneiez, baronelez** baronnie; **beskontelez** vicomté; **kontelez** comté; **markizelez** marquisat; **dugelez, dugiez** duché; **arc'hdugiez** archiduché; **landgraviez** landgraviat; **prinselez** principauté; **delfinelez, delfiniez** dauphiné; **rouantelez** royaume; **impalaeriez** empire; **pabelez** papauté; **beliez** bailliage; **provostiez** prévôté.

e) **rannadou-bro er Reter** divisions territoriales en Orient; **sultaniez, sultanelez** sultanat; **kalifiez, kalifelez** califat; **pachaelez** pachalik, vilayet.

f) **rannadou-bro en Amzer-vreman** divisions territoriales actuelles; **departamant** g. département; **pastell-vro** gg. arrondissement; **karter** g. canton; **kumun, kumunenn** commune.

g) **anoiou douarou-bras ha douar-braziz** noms de continents et de leurs habitants; **Europa, an Europ l'Europe; Europad**, liester **Europiz** Européens; **Azia, an Azi l'Asie; Aziad**, liester **Aziaded** Asiatique; **Afrika, an Afrik l'Afrique; Afrikad, Afrikan**, liester **Afrikaded**, **Afrikaned** Africain; **Amerika, an Amerik l'Amérique; Amerikad, Amerikan**, liester **Amerikiz**, **Amerikaned** Américain; **Oseania, an Oseani** l'Océanie.

h) **anoiou broiou ha broïz** noms de pays et de leurs habitants; **brokreistéried, Kreizatér** Mésopotamie; **Kreizstériad**, liester **Kreizstériz** habitant de la Mésopotamie; **Kaldea, Bro-Galdea** la Chaldée; **Kaldead**, liester **Kaldeiz** Chaldéen; **Assiria, Bro-Assiria, an Assiri** l'Assyrie; **Assiriad**, liester **Assiriaded** Assyrien; **Bro-Elam** Elam; **Elamad, Elamiz** Elamite, Elamites; **Phenikia** la Phénicie; **Phenikian**, liester -ed Phénicien; **Judéa, ar Jude** la Judée; **Bro-Egypt, an Ejipt** l'Egypte; **Ejiptad**, liester **Ejiptiz** Egyptien; **Bro-C'hres, ar C'hres**, an Hellas la Grèce, l'Hellade; **Gresian, liester Gresianed** Grec; **Makedonia** la Macédoine; **Makedoniad**, liester **Makedoniz** Macédonien; **Italia, an Itali** l'Italie; **Italiad**, liester **Italiaded** Italote; **Italian, liester Italianed** Italien; **Galia** la Gaule; **Galian, liester Galianed** Gaulois; **Bro-Indez, an Indez** l'Inde; **Indezad**, liester **Indeziz** Indien; **Bro-Sina** la Chine; **Sinaad**, liester **Sinaiz** Chinois; **Bro-Japan, ar Japan** le Japon; **Japanad** Japonais.

i) **anoiou kériou ha kériz** noms de villes et de leurs habitants; **Babilon** Babylone; **Babiloniad**, liester **Babiloniz**, Babylonien; **Niniva**

Ninive; **Ninivad**, liester **Niniviz** Ninivite; **Theba** Thébes; **Thebaad**, liester **Thebaiz** Thébain; **Sparta** Sparte; **Spartaad**, liester **Spartaiz** Spartiate; **Lakedemon** Lacédémone; **Lakedemonad**, liester **Lakedemoniz** Lacédémonien; **Athena, Athen** Athènes; **Athenad**, liester **Atheniz** Athénien; **Karthada** Carthage; **Karthadad**, liester **Karthadiz**, Carthaginois; **Rom** Rome; **Roman**, liester **Romaned** Romain; **Moskou** Moscou; **Moskovad**, liester **Moskoviz** Moscovite; **Mekka** la Mecque; **Mekkaad**, liester **Mekkaiz** habitant de la Mecque; **Medina** Médine; **Foujera** Fougères, etc.

j) **anoiou gouennou-tud ha broadeleziou** noms de races et de nationalités; **Arianed** Aryens; **Indezeupiz** Indo-Européens primitifs; **Semited** Sémites; **Morianed** Nègres; **Indianed** Indiens d'Amérique, etc...

k) **anoiou yezou** noms de langues; **arieg, hen-arieg** aryen, vieil-aryen, indo-européen commun; **gresianeg, gregach** grec; **latin** latin; **keltieg** celtique; **germaneg** germanique; **slaveg** slave; **sanskriteg** sanscrit; **perseg** perse; **semiteg** sémitique; **arabeg** arabe; **sinaeg** chinois; **japaneg** japonais, etc.

Notennou diwar-benn ar Gelted koz

Priz pep pennad : 2 lur

- I. — *Damskeud eus istor ar Gelted koz*, gant skeudennou, an Oriant 1911 (diviet).
- II. — *Ar Renerez, al Lezennou hag ar Gevredigez*, gant skeudennou, an Oriant 1912.
- III. — *Ar Brezel*, gant skeudennou, Keraez 1912 (diviet). Eil mouladur (brezonek-kembraek), Montroulez 1915 (diviet).
- IV. — *Ar Relijion*, gant skeudennou, Keraez 1912.
- V. — *Ar Ouisiegez, Skiant ar Vuhezegez, ar Gelennadurez*, Sant-Brieg 1913. Eil-mouladur gant eur Geriadur 1917.
- VI. — *Ar Yez hag al Lennegez*, an Oriant 1913.
- VII. — *An Ard hag an Ijimeréz*, an Oriant 1913.
- VIII. — *Ar Gounit-douar hag ar Maga-loened*, gant skeudennou hag eur geriadur, Sant-Brieg 1921.
- IX. — *An Ergersout hag ar Chenverza* (geriadur), Sant-Brieg 1917.
- X. — Kenta kevrenn : *An Tiegez*, Montroulez 1913 (diviet). Advouladur klok : *Tiegez, Ti, Boued ha Died* (geriadur ha skeudennou), Sant-Brieg 1924.
- XI. — *An Neuz-korf, ar Gwiskamant hag an Temz-spered* (geriadur), Sant-Brieg 1914 (diviet).
- XII. — Kenta hag eil kevrenn : *ar Vro hag ar Poblou* (geriadur ha taoenn-douaroniez), Sant-Brieg 1922.
Trede kevrenn : *ar Bloaz gand ar Gelted. Gouelion ha Bodadegou. Ar C'hoariou hag all. Sebelia or re varo.* (An anoiou-poblou hag an anoiou-lec'hioù moulet e dibenn al levrig-man a zo da staga ouz lost an eil kevrenn), Montroulez 1920.

IMPRIMERIE H. RIOU-REUZÉ, RENNES
Rue de la Monnaie — Boulevard de Chézy, 9.

1925

